

Årsmelding 2019

Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (Skjelettutvalget)

1.SAMMENDRAG

I 2019 har Skjelettutvalget fortsatt sitt arbeid for å fremme forskningsetikk knyttet til forskning på menneskelige levninger innenfor ulike miljøer og institusjoner og å skape møteplasser for utveksling og diskusjon, og har i den forbindelse arrangert to dialogmøter i 2019: ett til Svalbard, og ett til Trondheim. Utvalget har hatt repatriering som et prioritert tema i 2019, og har i løpet av året deltatt på to seminarer i Sverige om repatriering og jobbet med å planlegge et internasjonalt seminar om temaet. Utvalget har arbeidet med og ferdigstilt revisjon av utvalgets mandat, vedtatt av NESH. Tre nye utvalgsmedlemmer ble oppnevnt av NESH for perioden 2020-2023, da tre utvalgsmedlemmer tredde ut av sine verv 31.12.2019 etter å ha sittet i to perioder.

2. OM SKJELETTUTVALGET

Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (Skjelettutvalget) er del av De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK). FEK er et forvaltningsorgan for forskningsetiske spørsmål på alle fagområder. FEK er underlagt Kunnskapsdepartementet. Komiteenes og utvalgets overordnede samfunns mål er etisk god og ansvarlig forskning. Kunnskapsdepartementet har lagt utvalget til Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), som gir utvalgets mandat og oppnevner nye medlemmer til utvalget.

FEK omfatter også følgende komiteer og utvalg med et felles sekretariat:

- Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
- Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskingsutvalget)

Skjelettutvalget ble opprettet i 2008 av Utdannings- og Forskningsdepartementet etter forslag fra Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin (NEM) og kollegiet ved Universitetet i Oslo.

Behovet for å opprette et uavhengig nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger ble tydelig i forbindelse med Universitetet i Oslos arbeid omkring oppbevaring og forskning på samisk materiale ved De Schreinerske samlinger, samt krav om tilbakeføring av deler av dette materialet.

Utvalget består av ni medlemmer og ett varamedlem med ulik fagbakgrunn, hvorav minst ett medlem skal være fra Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin (NEM), ett fra Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT), ett fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), ett med bakgrunn i forskning innen samisk kultur og samfunn. I tillegg skal ett medlem være lekrepresentant. En oppnevningssperiode går over fire år og hvert medlem kan sitte i komiteen to perioder.

3. ÅRETS VIRKSOMHET

3.1 KORT OM VIRKSOMHETEN

Skjelettutvalget var uten sekretær i tre måneder i 2019, fra 1. juli til 26. september. Utvalget avholdt tre ordinære utvalgsmøter i 2019, og behandlet og ga uttalelse i seks saker. I tillegg ga utvalget råd i forbindelse med flere andre henvendelser, for eksempel til Stavanger museum i vurdering av gjenbegraving av skjelettet etter en navngitt person («Tagholt-mannen») og om repatriering av menneskelige levninger antatt tilhørende San-folket. Møtereferater kan leses [her](#) og uttalelser kan leses [her](#). Ett av utvalgsmøtene ble holdt på Svalbard i forbindelse med utvalgets dialogmøte hos Sysselmannen på Svalbard og Svalbard museum, og ett utvalgsmøte ble holdt i Trondheim i forbindelse med dialogmøte med NTNU Vitenskapsmuseet. Utvalget har også hatt dialogmøte med Institutt for medisinske basalfag og De Schreinerske Samlinger. Utvalget har i 2019 gitt høringsinnspill til ny stortingsmelding om kulturminnepolitikk, som kan leses [her](#), og gitt innspill til Institutt for medisinske basalfag sitt arbeid med revidering av retningslinjer for De Schreinerske samlinger. Utvalget har i tillegg deltatt på workshop om repatriering på plenumssamlingen til Sametinget i Sverige (Haparanda), seminar i det nordiske nettverket for menneskelige levninger (Visby) og symposium om aDNA-forskning på menneskelige levninger (Uppsala).

3.2. SENTRALE SPØRSMÅL I 2019

Skjelettutvalget har hatt søkelys på disse sentrale temaene i 2019:

Repatriering: Skjelettutvalget har i 2019 hatt fokus på tilbakelevering (repatriering) og arbeidet med å planlegge et internasjonalt seminar om temaet. Tilbakelevering er et høyaktuelt tema både nasjonalt og internasjonalt; det er mange og store prosesser i gang globalt mht. repatriering av materiale. Det knytter seg mange hensyn og ulike forskningsetiske problemstillinger til temaet. I 2019 har utvalget gitt råd i to saker som omhandler repatriering av skjeletter; en sak om vurdering av gjenbegraving av skjelettet etter en navngitt person («Tagholt-mannen») og en sak om repatriering av menneskelige levninger antatt tilhørende San-folket (begge henvendelser fra Stavanger museum). Utvalgsleder og sekretær har, på invitasjon, deltatt og holdt innlegg om utvalgets arbeid knyttet til forskning på og spørsmål om tilbakelevering av skjelettmateriale på to arrangement i Sverige: en workshop om repatriering på plenumssamlingen til Sametinget i Sverige (i Haparanda) og et seminar i det nordiske nettverket for menneskelige levninger, «Nettverk for mänskliga kvarlevor», (i Visby). Det var svært nyttig å delta på begge disse to samlingene; det resulterte i nye nettverk i det nordiske miljøet og diskusjoner som ga mange nye innsikter til utvalgets videre arbeid.

Bioarkeologi: Forskning på menneskelige levninger er et tverrfaglig felt som involverer studier innen arkeologi, antropologi, bioarkeologi, sykdomshistorie, paleoepidemiologi og genetik. De vitenskapelige metodene blir stadig bedre, og potensiale for kunnskapsgevinst øker stadig. Ved å ta prøver av skjelettmaterialet kan en forsker få innsikt i et individs alder ved død, kjønn, sykdomshistorie, kosthold, genetik, opprinnelsessted, mobilitet osv. Den raske utviklingen fører utvilsomt til store forbedringer innen forskningsfeltet, men det fører også til at de menneskelige levningene, som ikke er en evigvarende

og ofte sjelden ressurs, settes under press. Skjelettutvalget får mange henvendelser om forskning som involverer destruktiv prøvetaking av skjelettmateriale. For å oppnå bedre innsikt på feltet deltok utvalgsleder og sekretær på *Unlocking the past: Ancient DNA symposium* i Uppsala. Symposiet omhandlet perspektiver fra blant annet arkeologer, genetikere, medisinerere, samlingsansvarlige og laboratorier som foretar analyser.

Dialog med institusjoner: Skjelettutvalget har fokus på å fremme forskningsetikk knyttet til forskning på menneskelige levninger innenfor ulike miljøer og å skape møteplasser for utveksling og diskusjon, og har i den forbindelse hatt dialogmøter med fire ulike institusjoner i 2019: Sysselmannen på Svalbard, Svalbard museum, NTNU Vitenskapsmuseet og Institutt for medisinske basalfag, Universitetet i Oslo.

Møter på Svalbard og i Trondheim: Hele utvalget deltok. Det ble blant annet diskutert rutiner og praksis rundt saksgang i saker som involverer forskning på menneskelige levninger, kontaktpunkt og rutiner for gjensidig informasjons- og erfaringsutveksling, institusjonens erfaringer med forskning på menneskelige levninger, og Skjelettutvalgets praksis og erfaringer. Det å besøke sentrale aktører på feltet er viktig; for at utvalget skal lære mer om hvilke problemstillinger forskerne og institusjonene jobber med, for å synliggjøre forskningsetikk og hva Skjelettutvalget kan bidra med, for å skape møteplasser som bygger ned barrierer og bygger opp kompetanse ved å gi nye perspektiver og innsikter, som er nyttig å ta med seg inn i videre arbeid.

Møte med Institutt for medisinske basalfag (IMB) om De Schreinerske samlinger (DSS), UiO: På møtet deltok ledelsen ved IMB og DSS, Skjelettutvalgets leder og sekretær. Det ble blant annet diskutert rutiner, saksgang, veiledning og roller relatert til forskning på menneskelige levninger og materialet ved DSS, samt utvalgets innspill til reviderte retningslinjer for DSS. Som den største samlingen av skjelettmateriale i Norge, er IMB med DSS en helt sentral aktør på feltet. Siden DSS ikke ligger inn under et universitetsmuseum, har samlingen andre typer utfordringer knyttet til seg enn andre skjelettsamlinger i Norge, som det er nyttig å diskutere skikkelig i møte. Utvalget har ved flere anledninger påpekt at informasjonen som kommer fra DSS til en forsker som ønsker å forske på skjelettmateriale (f.eks. om utvalget eller om saksgang) er utilstrekkelig eller ikke riktig, og at det har skapt/kan skape utfordringer for forskeren. Dette har IMB/DSS tatt tak i ved blant annet å utvikle nettsidene med oppdatert informasjon og å utarbeide et skjema for å hjelpe forskere med å finne frem til riktig informasjon. DSS har som hovedregel å følge utvalgets rådgiving, og gir derfor forskere beskjed om å kontakte Skjelettutvalget for å få rådgiving før endelig avgjørelse hos IMB/DSS. Møtet med IMB/DSS var svært verdifullt, og ga viktige perspektiver og relasjoner i videre arbeid.

3.3 ARRANGEMENTER

Skjelettutvalget har deltatt på flere arrangementer i 2019: workshop om repatriering på plenumssamlingen til Sametinget i Sverige (i Haparanda), seminar i det nordiske nettverket for menneskelige levninger, «Nettverk for mänskliga kvarlevor» (i Visby) og symposiet *Unlocking the past: Ancient DNA symposium* i Uppsala. I tillegg har utvalget bidratt ved deltakelse på Årskonferansen for FEK, Forskningsetisk forum og på to møter i Samarbeidsutvalget for FEK.

3.4 PRODUKTER

I 2019 startet utvalget en opprydding av utvalgets mandat. Dette begrunnet i at mandatet inneholdt en del uklarheter, utdatert informasjon og sammenblanding av mandat, retningslinjer, lover. Dette arbeidet ble fullført i 2019 da forslag til nytt mandat ble vedtatt av NESH. Skjelettutvalget har også bidratt i utarbeidelsen av rapport om bruk av stordata i forskning, som er et felles prosjekt i FEK.

3.5. INFORMASJON, OPPLÆRING OG DELTAKELSE I SAMFUNNSDEBATTEN

Human remains, research and ethics (v/ sekretær for utvalget)	Gjesteforelesning på MA-kurs ved IAKH, UiO, 08.02.19
Utvalgsleder intervjuet i forbindelse med artikkelen «Skal vi la døde mennesker ligge, eller skal vi forske på dem?»	Forskerforum, september 2019
Utvalgsleder intervjuet i forbindelse med artikkelen «Skaller fra Heyerdahl-ekspedisjon skaper splid»	Fagbladet Forskningsetikk nr. 3, 2019
Skjelettutvalget – forskningsetikk, tilbakeføring og formidling. Hvem er vi og hva gjør vi? (v/ utvalgsleder)	Det norske arkeologmøtet, 09.11.19
Tilbakeføring av samisk humant materiale – noen forskningsetiske betraktninger (v/ utvalgsleder og sekretær for utvalget)	Presentasjon på workshop om repatriering, Sametinget i Sveriges plenumssamling, Haparanda, 27.11.19
Skjelettutvalget – tilbakeføring og forskningsetikk (v/ utvalgsleder og sekretær for utvalget)	Presentasjon på seminar i «Nettverk for mänskliga kvarlevor», Visby, 29.11.19